

lárdban elég sokan azok, és a műveltség, ill. hogy az ember tanult legyen, az nálunk mindig fontos volt. Az egzisztencia mindig számított a családban, és én így nevelkedtem. Biztosan azért is akarok diplomás lenni, meg tanulni. Mert engem ez érdekel, muszáj, hogy az ember művelt legyen. A szabadidőm most is tanulással telik, ami azt jelenti, hogy minden helységben, ahol tartózkodom, könyv van a kezemben, és tanulok.

(Az interjút Vásárhelyi Bálint készítette)

„Nekünk sokkal többet le kell tenni az asztalra”

Hárman vagyunk testvérek, van egy öcsém és egy nővérem. A szüleim elváltak, csak három-éves koromig éltem a szüleimmel. Nincs túl sok emlékem róluk. Apukánk, annak ellenére, hogy elváltak, járt hozzánk, foglalkozott velünk, törődött velünk. Anyukám is férjhez ment és a mama emiatt nagyon megharagudott rá. Az édesapám kereskedő, ruhákkal, öltönyökkel, kabátokkal kereskedik. Üzlete nincs, piacokra jár. Édesanyám nem dolgozik, eltartja a férje, mert újra házasodott.

Később édesapámmal is megszűnt a kapcsolatom. Korábban hármunk közül mindig is én voltam, aki legjobban kötődött hozzá. Ez a kapcsolat most egy éve romlott meg, de már azelőtt sem volt jó. Nagyon sok veszekedés volt köztünk, mert ő megtehetette volna, hogy támogasson minket, és egy idő után már nem támogatott minket semmivel. Meg se kérdezte, hogy mire van szükségünk, és mindent kérni kellett tőle, tehát magunktól semmit nem kaptunk. Ő ugyanis nagyon jól áll anyagilag, és éppen ezért féltetem el, hogy ugye van három családja és elhanyagolt minket. Meg én vágytam a szeretetére is. Hármunk közül én jártam a legtöbbet hozzá, de az utóbbi időben úgy éreztem, hogy elhanyagolt. Érzelmileg hozzá álltam közelebb, mint anyuhoz, mert anyukámat 14–15 évesen láttam először a ballagásomon. Azelőtt semmi, vele egyáltalán nem volt kapcsolatom. Abszolút nem keresett minket. Úgy tudom, hogy keresett volna, csak a mama miatt nem mert közelíteni, mert mindig konfliktusa adódott emiatt. Mert hogy minket az anyai nagyszüleim neveltek fel.

Az, hogy mi a nagyszülőkhöz kerültünk, közös megállapodás lehetett. Az volt benne a döntő, hogy a mama nem szerette volna, hogy mostohához kerüljünk. A romáknál az a szokás, hogyha a szülők elválnak, akkor a nagyszülők nevelik tovább a gyerekeket. Egyébként általában nem jellemző a válás a cigányok körében. Nagyon összetartóak, ha egy nő valakit megszeret, nem váltogatjuk a partnerünket. Persze, hát a férfiak, az már más dolog. De a nőknél a hűség nagyon megvan. Férfiaknál nincs, nagyon ritka az a férfi, aki rendesebb. Az egyetlen példa, a papám, aki annyira jó ember volt, és tényleg csak a családjának élt.

Hozzám a legközelebb a papa állt. A papa öt hónapja halt meg. Ő olyan volt, hogy még a légynek sem ártott, annyira jó ember volt. Egy szóval sem bántott volna meg. Lelkileg a papa állt közelebb hozzám, én is inkább nyugodtabb típus vagyok. A papának kőműves volt a szakmája és Németországban is dolgozott. Amikor jött haza, sok ajándékot, sok csokoládét hozott nekünk. A mama már több gyereket nevelt, és kevesebb volt a türelme. A mamával is jól megvoltunk, mert tényleg fölnevelt minket, meg minden tisztelet az övé, csak az volt a baj vele, hogy unokák vagyunk, és más az életkorunk. Ezek a generációs különbségek nagyon érződtek, meg az is, hogy ő nagyon akaratos személyiség, nagyon erős jellem. Mindig olyan volt, hogy nem mutatta ki a szeretetét. És akkor ez nekem nagyon hiányzott. Nagyon erős személyiség és az akaratát ránk akarta ugye erőszakolni, és nem

értette meg, hogy felnőttünk és van önálló egyéniségünk meg akaratumk. Mindenbe bele-szólta volna, én meg nem nagyon akartam ezt, és egy ideje nem is engedtem.

A vége az lett, hogy a testvéreim, és én is elköltöztünk otthonról, D-be mentünk a nagybátyámékhoz. Nem örült neki a mama, de végül is megértette. Elsősorban a főiskola miatt költöztünk el. Először mondta, hogy ne menjünk el, de aztán nem sértődött meg, nem haragudott ránk. Tudta, hogy nekünk így jobb lesz. A nagybátyáméknál nekem nagyon jó volt, mert mindenki szeretett. Meg hát akkor kezdtem a főiskolát Budapesten, azért is volt jobb ott lakni, az utazás miatt.

Az iskolatársaimmal mindig nagyon jó volt a viszonyom. Nagyon szerettem iskolába járni, szerettem az általános iskolát is. Jók voltak az osztálytársaim, és szerettem a tanárokat is. Az igaz, hogy általános iskolában az egyik fiú egyszer lecigányozott. Lehet, hogy láthatott családosul, vagy nem tudom miért, de lecigányozott egyszer bent a suliban és akkor összevere-kedtünk. Aztán már nem bírt magával, és a mamámat is lekurvázta. Ezt már nem hagytam, meg amúgy is karatéztam, és akkor nekimentem. Persze, hogy én cigány vagyok, egyébként soha nem volt téma az iskolában, sem általánosban, sem középiskolában. Csak az a rossz, amikor vannak ilyen cigányos viccek. Hát én ilyenkor mit mondjak?

Van mikor már nagyon mérges vagyok, és kipártolom a cigányokat. Mondom, hogy ugyanolyan emberek, mint a többiek, és ugyanúgy vannak a nem cigány között is jók és rosszak. Én így szoktam csoportosítani: jó emberek, rossz emberek. Olyankor azt mondják, hogy igazam van. Amikor találkozom az emberekkel az általános iskolából, azt mondják, hogy nagyon zárkózott voltam akkor, hogy engem alig ismertek. Lehet, hogy a roma származásom volt a zárkózottságom oka, aztán amikor már bizonyítottam magamnak meg a tanároknak, akkor már kezdtem kinyílni. Lehet, hogy így van, mert nekünk sokkal többet le kell tenni az asztalra, mint a nem romáknak.

Most teljesen megváltoztam, azt mondják. Én is tudom, hogy a szakközép óta egészen más vagyok, felszabadultabb. Azóta máshogy látom a világot, mert kinyílt. Látom, hogy sokkal több lehetőség van, meg az is önbizalmat adott, hogy fölvettek az egyetemre. Ez volt a második próbálkozásom. Először főiskolára vettek fel, az idegenforgalmira. Nagyon sok előkészítőre jártam és ezt mind az ösztöndíjaimból fedeztem. Szóval a saját pénzből fizettem az egyetemi előkészítőket. Meg van egy középfokú nyelvvizsgám is németből, a nyelvtanáromat is én fizettem. Ösztöndíjakat szereztem erre, már a középiskolában is volt ösztöndíjam. Megpályáztam a Soros Alapítványtól, meg a Rászorultakért Alapítványtól is kaptam.

Én majdnem mindig kitűnő tanuló voltam. Középiskolában jobb voltam, tehát általánosban 4,6 voltam, középiskolában meg már szinte kitűnő. Mindig nagyon-nagyon szerettem tanulni. Lehet, hogy azért mondták, hogy zárkózott vagyok, mert mindig csak tanultam. Azért is tanultam, mert volt bennem ambíció, meg azért is, mert belemenekültem. Tehát nem jártam sehova, nem is volt kedvem, és mindig bent voltam a szobában. Megcsináltam a leckét, meg akartam felelni a tanároknak, mert bennem volt mindig, amit a tanárok mondtak, hogy milyen jó egy tanárnak, ha tanulják a tantárgyát. Minden tanár elvárja, hogy a saját óráján jó legyél, és én minden órán jó akartam lenni, ezért nagyon sokat tanultam. Hát végül is jó volt jó jegyeket kapni, meg utána, jólesik az embernek, és erőt ad, hogy megdicsérnek, hogy jól tanulok és elismerik, hogy tényleg, te tudsz valamit. Ez erőt adott ahhoz, hogy felkészüljek az egyetemre.

Én már 6.-os koromban tudtam, hogy tovább akarok tanulni, ezt csak magam döntöttem el, én akartam. Nagyon sok tervem volt már 6. osztályban. Közgazdasági szakközépiskolába felvételiztem, de nem sikerült a felvételem. Utána jöttem ide a kereskedelmi szakközépiskolába, ahol csak annyi kellett, hogy megmutattam a bizonyítványomat, és azt mondták, hogy örömmel fölvesznek. Itt érettségiztem. De ez eleinte egyáltalán nem tetszett, a közgázrt akarom volna, nagyon-nagyon. Nagyon nehéz volt az első osztály, sokat sírtam, mert nem szerettem azt, amit tanultam. Én ilyen érzékeny lélek vagyok, hogyha nem szeretem, az megvisel lelkiekben.

Később már szerettem oda járni. Belejöttem, csak az első év nagyon kemény volt. De nagyon jó volt végül is, mert nagyon sok szakmai tantárgyam volt, minden nyáron volt gyakorlatom. A szakmám műszaki kereskedő, de nem szerettem dolgozni. Amikor érettségiztem, akkor én már nagyon régóta ügyvéd szerettem volna lenni. Aztán a Budapesti Gazdasági Főiskola Idegenforgalmi Szakára vettem fel. De az se tetszett. Csalódtam benne, bár imádtam a német nyelvet, mert nagyon sok versenyen is részt vettem németből. Nyelvvizsgám volt már középiskolában. Nagyon szerettem volna, ha olyan területre megyek, ahol fontos a német. De jó nagyot csalódtam a főiskolán, mert egy csomó olyan töltelék tantárgy is volt, aminek semmi köze nem volt ahhoz, amit én választottam. A csalódásomban az is közrejátszott, hogy nem kaptak kollégiumot az elsősök, és albréletet sem biztosított senki. Aztán végül is úgy döntöttem, hogy otthagynom, és akkor már tudtam, hogy csak a jog érdekel.

A mama szerint is fontos volt, hogy tanuljunk, de nekem ez magamtól is jött, mert én nagyon szerettem tanulni. Szerettem a tanárait, és szerettem az iskoláimat. Középiskolában egy konfliktusom volt a német tanárnőmmel. Ő látta, hogy jó vagyok németből, mégis mindig azzal fenyegetett, hogy nem kapsz ötöst. Azt mondta mindig, hogy négyes leszel. És negyedik év végén tényleg négyest adott. Engem ez nem elégített ki. Egyszerűen nem voltam neki szimpatikus, én sem szerettem, ez kölcsönös volt. Negyedikben megbuktatta az egyik osztálytársamat és szegény így nem mehetett érettségizni. Csak abból az egyből bukott, mindenki könyörgött neki, az egész tanári kar, hogy engedje már át, és nem engedte át. Ilyen tanár volt. Különbben a német tanárnőm talán tudta, hogy én roma vagyok. Szerintem azért is volt rossz a kapcsolatunk. Nem mondta, csak úgy éreztük egymáson, hogy valami nem stimmel. Nevetett a cigányos vicceken. Hogy engedheti meg magának egy pedagógus, hogy ilyen viccek menjenek az órán, ő meg rendesen nevet rajtuk. Nagyon haragudtam rá. Ennél a viccnél én nem mertem megszólalni, mert az egész osztály nevetett rajta. De nekem nagyon rosszul esett az a vicc. Más esetekben már szóltam, és igazat is adtak nekem.

Most az egyetemem nagyon-nagyon szeretem. Levelezőre vettem fel, a nappali két pont miatt nem sikerült. Fellebbeztem, de akkor is ugyanannyi pontot kaptam, és most ide járok. Nagyon jók az előadóim. Hát végül is az a jó tanár, aki úgy adja le az anyagot, hogy közben a gyakorlati dolgokra is figyel, nem csak az elméletet oktatja. Felkészít arra is, hogy ha ez lesz a szakmánk, akkor mi várhat ránk. Nagyon szeretem azt a tanárt, aki precíz, nem szeretem a szétszórt tanárokat, akik ide-oda kapdosnak és nem jutnak egyről a kettőre. Az is fontos, hogy emberileg milyen. Nagyon jó az, aki szereti a hivatását, és úgy jön be, hogy sziasztok híveim. Nagyon jó a kapcsolatunk az egyik tanárral, akinek hat gyereke van, jó fej, tehát vele beszélgetni is lehet és tanít is.

Remélem, hogy, ez a sok tanulás majd kamatozik, mert az anyagiakra is kell gondolnom. Nem biztos, hogy olyan férjem lesz, aki el fog tartani. Szeretnék dolgozni a szakmámban,

meg azt is figyelembe veszem, hogy ha netalán elválok, akkor talpra tudjak állni, és ne legyek egy elveszett ember, különösen hogyha lennének gyerekeim. De az anyagi nem az első szempont, a legfontosabb az, hogy szeretem a szakmámat, mert azért választottam. Nagyon érdekel a családjog és a gyermekvédelem, mert nagyon kiszolgáltatottak a gyerekek.

Most a levelező mellett nem dolgozom. Próbáltam. Voltam egy szállóban hostess, de ott hagytam mert nagyon sokáig kellett volna dolgozni és nem tudtam volna mellette tanulni. Mostanában németet szoktam tanítani, órát adok. 800 Ft-ért tanítok, és ez nekik megfelel. 60 percet száno rá, és amit nem értenek, azt ingyen elmagyarázom. Egyébként nagyon szeretek tanítani. Már a szakközépiskolában is tanítottam a saját osztálytársaimat németre meg matekra, hogy nehegy megbukjanak. A németet szeretem, de most szeretném elkezdenni az angolt, utána a spanyolt, meg tanulom most a cigány nyelvet is. Értem a nyelvet, de nem szoktam beszélni. Itthon mi nem beszéljük, csak a mama beszél hozzánk, mi megértjük és magyarul válaszolunk. De a mama se vitte túlzásba a cigány nyelvet. Azt akarta, hogy mi a magyart tanuljuk meg az iskola miatt, a magyar nyelvet tudjuk normálisan, ne a cigányt.

Nagyon sok barátom van az egyetemen is, jól alakultak a kapcsolataim. Felszabadítanak. Néha elmegyünk ide-oda. Nem feltétlenül diszkóba. Néha elmegyünk a barátnőmhöz, összegyűlünk többen, megiszunk egy italt, beszélgetünk, zenét hallgatunk. Egyébként nálunk, az egyetemen szerencsére nincs fajgyűlölet, és nem is lehet. Én itt biztonságban érzem magam. A barátnőm tudja, hogy roma vagyok, azt mondta, hogy így szeret, ahogy vagyok, és emiatt ne érezzem magam rosszul. Sőt, hogy nem is kell ezt titkolni. Csak hát nem tudom. Én nem tagadnám le, hogyha valaki rákérdezne, de magamtól nem mondom senkinek, mert azt hiszem, hogy kerülöm a konfliktust. Idővel kiderül, hogy kiben lehet megbízni. Egy hónap elég arra, hogy meglássam, hogy milyen beállítottságú az illető. Ha barátot keresek, egy hónap elég, hogy eldöntsem, hogy bízom-e benne, vagy nem.

Számomra a legfőbb értékek a család, a szeretet, a boldogság, az egészség, és hát benne van a pénz is, de ezt utoljára raknám. Igaz, hogy minden a pénz függvénye, még a tanulás is. Ahhoz, hogy tanuljak, rendszeren támogatnia kell valakinek. Azért is pályáztam meg most egy ösztöndíjat, hogy ne kelljen mindig a nagybátyámra támaszkodni. Szeretnék egy kicsit önállóbb lenni, dolgozni, saját pénzből fizetni az iskolámat, a könyveimet. Jó lenne elvégezni egyetemem, csak nagyon nehezen megy. Szenvedés árán, mert nem csak a tanuláson kell gondolkodni, hanem azon is, hogy hogyan szerezzem meg a pénzt. Minél előbb függetlenedni szeretnék. Én olyan vagyok, hogy nem szeretek segítséget kérni. Inkább magam szeretném megoldani a problémáimat. Ez azzal járna, hogy albérletbe menjek és nagyon szeretnék egy olyan munkát találni, ami mellett tudok tanulni. Most a nagybátyámék segítenek. Fölvettem a diákhitelt, most nekem ez nagyon jól jön, és próbálkozom pályázatokkal is. A mama nem ad, mert neki nincsen sok pénze, nem is fogadom el tőle, nem is várom el tőle.

Nálunk a család nagyon összetartó, hogyha ilyen dolgokról van szó. Tehát, a nagybátyám látja, hogy mi itt vagyunk hárman és akkor valakinek csak oda kell állni mellénk. Ez önzetlen támogatás. Látja, hogy bennünk van, hogy tanulni szeretnénk, és ez valamilyen szinten neki is számít. Ő is tanult, autószerelő a szakmája, meg pincér szakmája is van. Tehát tanult, csak nem a szakmájában dolgozik, mert nem igazán szerette az autószerelést, mert csupa olaj volt, és ezt nem bírta elviselni. Most vállalkozó, egy műanyag gyára volt, ill. rész tulajdonos volt egy ilyen gyárban. Nem szoktunk beszélni arról, hogy mivel foglalkozik. Részle-

tesen senkinek sem mondja el, hogy most éppen mit csinál. Vállalkozó. Vele nagyon jó a kapcsolat. Telefonon elérjük egymást. Mindenkinek van a családban telefonja. Akkor találkozunk, ha komolyabb dolgokról van szó, továbbtanulásról, vagy ha valamire több pénz kell. Ha egy probléma felmerül, vagy valami közbejön, akkor összeül a család és akkor azt megbeszéljük.

A mamám azt mondja, hogy szegények vagyunk, de én úgy érzem, hogy közepesen élünk, mert vannak tőlünk sokkal szegényebbek is, akiknek mondjuk házuk sincs, vagy akik nem esznek. De én ettől mindenképpen jobbat szeretnék, sokkal jobbat. Tehát ha értelmiségi foglalkozásom lesz, azt szeretném, hogyha a páromnak is az lenne, és hogyha a gyerekeim is követnék a példánkat. Nagyon szeretném, ha tanulnának. Nagy családot szeretnék, legalább 3–4 gyerekkel. Szerintem nagy család mellett is lehet dolgozni. Meg lehet oldani. Nagyon sok példa van erre. Persze a háztartás elsősorban a nő gondja, de ha jó férjed van, segít. Azt hiszem, én is meg tudnám oldani. Az biztos, hogy most az egyetem a legfontosabb, de aztán majd jön egy olyan korszak az életembe, amikor a család, a gyerekek lesznek az első helyen. Remélem az is jó lesz. Azért a románknál egy kicsit minden másképp van, a család az első.

Én szeretem azt, hogy roma vagyok. Imádom a zenét, a táncot, nagyon szeretem táncolni a cigánytáncot. Mi oláh cigányok vagyunk. Ez a legtisztább cigányfajta, az oláh cigány. Más a temperamentumunk is egy kicsit. A családban összetartóbbak az emberek, ha egy kis probléma van, ugrik az egész család. Nagyon segítőkészek. Szoktam foglalkozni ezzel a témával, érdekel a sorsunk. Mindig nézem a cigány műsort. Nagyon érdekel, hogy mivel lehetne jobb nekik. Szerintem az a legfontosabb, hogy munkalehetőséget kellene biztosítani. A mi családjunkban nem okozott gondot az elhelyezkedés. Lehet, hogy azért nem, mert nem igazán látszik rajtunk a cigányság, fehérebbek vagyunk. Biztos, hogy segített, hogy nem látszik, hogy cigányok vagyunk, meg az is, hogy ismerik, hogy milyenek vagyunk. Ismeri mindenki a papát is és a mamát is. Jó erkölcsre neveltek minket, a becsület, az nagyon fontos nálunk.

Sajnos van megkülönböztetés a magyarok és a romák között. Az a baj, hogy az emberek előítéletesek, akin meglátszik, hogy roma, azt általánosítják. Szerintem vannak jó emberek és rossz emberek, de ezt származásra nem lehet visszavezetni. Ugyanúgy van köztünk is rossz meg jó. Én a saját fajtámra is haragszom, ha nem képesek elmenni dolgozni, vagy ha hagyják, hogy a gyerek ott legyen a koszban. De azt elítélem, ha lenézetik az emberekkel a saját fajtájukat. Mert a tévében jórészt csak ezeket mutatják, és az embereknek ez van a fejükben. Berögződik és rögtön előítéletük van, ha meglátnak egy barna embert, hogy ő egy bűdös cigány, meg a cigány az lop, és csal. Arra nem gondolnak, hogy a cigány is jár egyetemre, és kitűnő tanuló. Én pl. a szakközépben kitűnő tanuló voltam, és évfolyamelső voltam. Ha elmondanám, hogy most jogra járok, köpni-nyelni nem tudnának. De nem mondom el, mert félek a hátrányoktól, mert akármi megtörténhet. Pl. ha a vizsgán egy olyan tanárt fogok ki aki előítéletes, mert ilyenek is vannak, bármi megtörténhet. Ezért nagyon fontos, hogy semmit ne tudjanak rólam. Nem lehet tudni, hogy kivel kerülök szembe a vizsgán.

Én már úton vagyok a cél felé. Igaz még az elején, mert még nagyon nehéz, göröngyös utak vannak, és végig kell járni ezt a sok nehéz vizsgát, meg talán lesznek még nehezebb időszakok is. De véghezviszem.

(Az interjút Király Erzsébet készítette)